

УДК 336.1

Великий Ю.М.
кандидат економічних наук, професор кафедри фінансів і кредиту
Харківського інституту фінансів
Київського національного торговельно-економічного університету

Чемчикаленко Р.А.
кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і кредиту
Харківського інституту фінансів
Київського національного торговельно-економічного університету

Берегович В.Р.
студентка
Харківського інституту фінансів
Київського національного торговельно-економічного університету

ОЦІНКА СТАНУ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

ESTIMATION OF FINANCIAL STABILITY OF DOMESTIC ENTERPRISES

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено дослідженню рівня фінансової стійкості вітчизняних підприємств. Визначено сутність та об'єкт дослідження термінів «стійкість» та «фінансова стійкість». Проаналізовано рівень фінансової стійкості підприємств України за період з 2012 по 2016 роки за показниками, що характеризують структуру капіталу та його забезпеченість необхідними активами. Показано, що в цілому по Україні проблема фінансової нестійкості є надсерйозною. Однією з причин такого стану з фінансовою стійкістю є нестача власного капіталу та незабезпеченість поточних зобов'язань оборотними активами. Проте особливо гострою є проблема нестачі власного оборотного капіталу, що призводить до відсутності маневреності власного капіталу досліджуваних секторів економіки. Обґрунтовано, що лідером за рівнем фінансової автономії є підприємства чотирьох сфер економіки: «транспорт, складське господарство, поштової та кур'єрської діяльності», «професійної, наукової та технічної діяльності», «діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування», «освіти», тоді як найвищу забезпеченість поточних зобов'язань оборотними активами демонструють підприємства сфери «фінансова та страхова діяльність», що в цілому дає нам право констатувати відсутність в Україні секторів економіки з високим рівнем фінансової стійкості та наголошувати на необхідності додаткових досліджень стану й причин зміни такої ситуації в країні з рівнем й динамікою досліджуваного показника.

Ключові слова: стабільність, фінансова стійкість, підприємство, оцінка, показник, капітал.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию уровня финансовой устойчивости отечественных предприятий. Определена сущность и объект исследования терминов «устойчивость» и «финансовая устойчивость». Проанализирован уровень финансовой устойчивости предприятий Украины за период с 2012 по 2016 годы по показателям, характеризующих структуру капитала и его обеспеченность необходимыми активами. Показано, что в целом по Украине проблема финансовой неустойчивости является сверхсерьезной. Одной из причин такого положения с финансовой устойчивостью является недостаток собственного капитала и необеспеченность текущих обязательств оборотными активами. Однако особенно остро стоит проблема нехватки собственного оборотного капитала, что приводит к отсутствию маневренности собственного капитала исследуемых секторов экономики. Обосновано, что лидером по уровню финансовой автономии являются предприятия четырех сфер экономики: «транспорта, складского хозяйства, почтовой и курьерской деятельности», «профессиональной, научной и технической деятельности», «деятельности в сфере административного и вспомогательного обслуживания», «об-

разования», тогда как наивысшую обеспеченность текущих обязательств оборотными активами демонстрируют предприятия сферы «финансовая и страховая деятельность», что в целом дает нам право констатировать отсутствие в Украине секторов экономики с высоким уровнем финансовой устойчивости и акцентировать внимание на необходимости дополнительных исследований состояния и причин изменения такой ситуации в стране с уровнем и динамикой изучаемого показателя.

Ключевые слова: стабильность, финансовая устойчивость, предприятие, оценка, показатель, капитал.

ANNOTATION

The article is devoted to the study of the level of financial sustainability of domestic enterprises. The essence and object of study of the terms "stability" and "financial stability" are determined. The level of financial stability of Ukrainian enterprises for the period from 2012 to 2016 on the indicators characterizing the structure of capital and its availability with necessary assets is analyzed. It is shown that in general, the problem of financial instability in Ukraine is over-serious. One of the reasons for such a state of financial sustainability is the lack of equity and the insufficiency of current liabilities in current assets. However, the problem of a lack of own working capital is particularly acute, which leads to a lack of maneuverability of equity capital of the investigated sectors of the economy. It is substantiated that the leaders in the level of financial autonomy are enterprises of four spheres of the economy: transport, warehousing, postal and courier activities, "professional, scientific and technical activities", "activities in the field of administrative and auxiliary services", "education", while the highest level of current liabilities for current assets is shown by enterprises in the field of financial and insurance activities, which in general gives us the right to state the absence of high-level sectors in Ukraine. financial stability and emphasize the need for additional studies on the state and reasons for changing such situations in the country with the level and dynamics of the researched indicator.

Keywords: stability, financial stability, enterprise, evaluation, indicator, capital.

Постановка проблеми. В будь-які періоди часу фінансова стабільність – це запорука не тільки високого рівня інвестиційної привабливості підприємства, його фінансового благополуччя, але й взагалі можливості його довгострокового існування. В періоди ж економічних криз роль та значення фінансової стабільності та фінансової стійкості зростає в рази, якщо навіть не на порядок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблем оцінки й управління рівнем фінансової стійкості присвячені численні роботи як зарубіжних, так і вітчизняних фахівців. Серед їх числа необхідно особливо відзначити роботи І. Романа, Т. Таффлера, У. Бівера, Є. Бріггема, Л. Лахтіонової, Г. Савицької, А. Поддєрьогіна, І. Бланка, О. Рудницької, Є. Мниха, М. Коробова, Н. Ярошевич, О. Філімоненкова, М. Білика, Н. Мамонтової, В. Забродського, В. Опаріна, Г. Крамаренко, Н. Притуляк, Ю. Цал-Цалка, В. Родіонової, М. Федотової, Л. Андреевої, В. Ковальова, А. Шеремета, В.І. Макар'євої та багатьох інших.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Проте кон'юнктура світового й вітчизняного ринків невинно змінюється, що змушує нас по-новому подивитись на різні економічні проблеми, в тому числі й більш досконало дослідити стан, динаміку та причини зміни фінансової стійкості вітчизняних підприємств.

Метою дослідження є виявлення існуючих проблем, пов'язаних зі станом фінансової стійкості вітчизняних підприємств та обґрунтування заходів щодо підвищення фінансової захищеності вітчизняного бізнесу.

Виклад основного матеріалу. У процесі дослідження фінансової стійкості підприємства передусім необхідно визначити сутність поняття «стійкість». Проаналізувавши низку публікацій з цього приводу [1-3] ми дійшли до висновку, що стійкість – це міра здатності системи виконувати свої функції всупереч впливу ендогенних та екзогенних чинників.

Відповідно фінансова стійкість в загальному вигляді – це здатність фінансової системи підприємства протистояти збуренням внутрішньої й зовнішніх систем підприємства. Найбільш вдале й конкретизоване визначення даного терміну, на нашу думку, належить О.С. Філімоненкову, який під ним розуміє здатність об'єкта господарювання нормально функціонувати і розвиватися, зберігати рівновагу своїх активів та пасивів у мінливих умовах внутрішнього і зовнішнього середовища [2, с. 104].

В свою чергу для оцінки рівня фінансової стійкості підприємства традиційно використовуються від семи до двох десятків різних коефіцієнтів, які, як правило, оперують даними щодо структури капіталу досліджуваного підприємства. При цьому найбільш вживаними є такі показники як коефіцієнти фінансової автономії, фінансової залежності, фінансового ризику, маневреності власного капіталу, структури покриття довгострокових вкладень, довго строкового залучення коштів та фінансової незалежності капіталізованих джерел. Не будемо критикувати чи пропагувати до використання ті чи інші показники, натомість скористаємося деякими з них для формування загального уявлення про стан фінансової стійкості вітчизняних підприємств (табл. 1).

Як видно з таблиці 1 на кінець 2016 року тільки 4 сфери економіки «транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність», «професійна, наукова та технічна діяльність», «діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування», «освіта» в структурі капіталу мали 50 і більше відсотків власних коштів, тоді як в більшості сфер діяльності їх було недостатньо або ж вони взагалі були відсутні. При цьому в середньому по економіці тільки 24% від загального обсягу капіталу становили власні кошти, що звичайно недостатньо, але ще й на 10% менше того ж показника в 2012 році. В середньому найгірша ситуація склалася в галузі «тимчасове розміщення й організація харчування» де нестача власних коштів складала максимальне значення. Також варто звернути увагу на той факт, що за досліджуваний період з усіх сфер економіки змогли покращити свій фінансовий стан за показником фінансової автономії лише три галузі – «транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність», «професійна, наукова та технічна діяльність» та «надання інших видів послуг». При цьому «локомотиви» економіки, до яких раніше відносили «промисловість», а зараз ще й «сільське, лісове та рибне господарство», переживають не найкращі часи.

Стосовно маневреності власного капіталу, то найгірша ситуація простежується в «освіті», «транспорті, складському господарстві, поштовій та кур'єрській діяльності» та в «діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування», де відчувається найбільша нестача власних коштів в обороті. При цьому якщо в сфері освіти – це об'єктивна історична реальність, та транспортна й складська підсистема переживали й кращі часи.

Що ж до довго строкового залучення коштів, то вважається негативним явищем коли в структурі довгострокового капіталу більше 40% займають позикові та залучені кошти. На кінець 2016 року цей норматив виконувався лише в 6 галузях економіки, тоді як ще в 2012 році й в середньому по економіці й в 12 сферах економіки частка довгострокових позикових коштів знаходилась в межах нормативу.

Ще одним використовуваним в практиці фінансового аналізу підходом до визначення рівня фінансової стійкості підприємств є оцінка стану їх платоспроможності (ліквідності). Зважаючи на це спробуємо оцінити динаміку фінансової стійкості підприємства ще й за показниками швидкої та миттєвої ліквідності й поточної платоспроможності (ліквідності) (табл. 2).

При цьому зауважимо, що в теорії та практиці фінансового аналізу до цього часу дослідники не мають єдності в питанні нормативів відповідних коефіцієнтів [4, с. 306-307; 5, с. 110; 6, с. 645-646]. Так норматив коефіцієнта поточної (загальної) платоспроможності (ліквідності) приймає значення від 1 до 2,5, коефіцієнта швидкої ліквідності – від 0,6 до 1,5, коефіцієн-

Таблиця 1

**Динаміка показників фінансової стійкості вітчизняних підприємств
за видами економічної діяльності**

Вид економічної діяльності	Ка					Км					Кд				
	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016
Усього	0,35	0,34	0,25	0,28	0,24	-0,66	-0,15	-0,11	-1,05	-3,7	0,32	0,35	0,48	0,42	0,41
сільське, лісове та рибне господарство	0,54	0,5	0,42	0,40	0,24	0,38	0,57	0,67	-24,84	-5,51	0,18	0,22	0,28	0,2	0,14
промисловість	0,39	0,39	0,29	0,20	0,19	-0,65	-1,16	-1,03	-1,32	-3,17	0,31	0,34	0,45	0,55	0,52
будівництво	0,11	0,11	0,01	-0,05	-0,04	-29,37	7,62	7,69	-50,76	-0,76	0,67	0,73	0,97	1,18	1,15
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	0,10	0,08	-0,02	-0,05	-0,02	8,78	4,23	8,44	-180,9	-0,6	0,59	0,63	1,14	1,36	1,11
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	0,51	0,48	0,41	0,68	0,64	-0,5	0,66	0,7	-0,32	-16,05	0,25	0,28	0,31	0,16	0,17
тимчасове розміщування й організація харчування	0,36	0,37	0,12	-0,10	-0,18	-6,04	9,2	4,1	5,75	-1,18	0,45	0,42	0,77	1,25	1,42
інформація та телекомунікації	0,40	0,33	0,04	0,41	0,09	-15,93	0,34	-2,68	-6,59	-3,26	0,29	0,41	0,89	0,34	0,78
фінансова та страхова діяльність	0,54	0,56	0,38	0,35	0,35	0,22	0,26	0,05	-1,24	-1,1	0,18	0,21	0,35	0,4	0,44
операції з нерухомим майном	0,34	0,31	0,09	-0,03	-0,07	-5,91	23,12	8,13	52,7	-1,74	0,45	0,5	0,83	1,06	1,2
професійна, наукова та технічна діяльність	0,35	0,34	0,44	0,60	0,57	0,32	0,61	0,35	-0,25	-7,62	0,33	0,34	0,29	0,17	0,15
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	0,76	0,77	0,69	0,65	0,65	-0,37	-0,23	0,18	-0,17	-14,18	0,08	0,08	0,12	0,13	0,11
освіта	0,71	0,71	0,73	0,61	0,61	0	-0,05	0,06	-0,23	-21,25	0,05	0,08	0,06	0,13	0,11
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,48	0,45	0,3	0,3	0,35	-2,13	-1,76	-0,58	-1,93	-2,52	0,31	0,33	0,52	0,54	0,43
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,29	0,34	0,34	0,28	0,19	-1,01	-1,55	-2,99	-2,54	-2,79	0,44	0,44	0,47	0,54	0,67
надання інших видів послуг	0,31	0,33	0,26	0,31	0,43	-1,43	-0,45	0,1	-0,96	-9,87	0,2	0,12	0,31	0,2	0,13

де: Ка – коефіцієнт автономії розрахований як відношення власного капіталу до його загального обсягу;

Км – коефіцієнт маневреності власного капіталу (відношення власного оборотного капіталу до загальної вартості власних коштів);

Кд – коефіцієнт довго стро ко вого залучення коштів (співвідношення довгострокових позикових коштів та довгострокового капіталу, визначеного як сума власних та довгострокових позикових коштів).

Джерело: складено авторами на основі [1]

Таблиця 2

Оцінка рівня фінансової стійкості вітчизняних підприємств за показниками ліквідності (платоспроможності)

Вид економічної діяльності	Кп					Кш					Км				
	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016
Усього	1,18	1,14	1,04	1,00	0,99	0,90	0,89	0,83	0,79	0,81	0,18	0,17	0,16	0,13	0,09
сільське, лісове та рибне господарство	1,90	1,72	1,64	1,50	1,19	1,10	1,13	1,12	1,17	1,05	0,12	0,10	0,07	0,05	0,02
промисловість	1,11	1,07	0,98	0,93	0,89	0,81	0,79	0,74	0,71	0,69	0,09	0,08	0,08	0,07	0,06
будівництво	1,05	1,07	1,03	0,96	0,94	0,81	0,80	0,77	0,74	0,70	0,15	0,15	0,16	0,12	0,11
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	1,08	1,05	0,97	0,98	1,00	0,86	0,84	0,77	0,75	0,78	0,18	0,16	0,15	0,13	0,09
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1,11	1,00	0,89	0,89	0,96	0,90	0,81	0,75	0,75	0,83	0,26	0,19	0,13	0,17	0,12
тимчасове розміщування й організація харчування	0,92	0,85	0,63	0,56	0,63	0,79	0,73	0,52	0,44	0,50	0,19	0,13	0,10	0,10	0,12
інформація та телекомунікації	0,85	0,97	0,75	0,80	0,86	0,77	0,89	0,69	0,75	0,81	0,29	0,30	0,27	0,27	0,20
фінансова та страхова діяльність	2,49	2,67	1,73	1,70	1,77	1,82	2,02	1,72	1,67	1,76	0,70	0,87	0,73	0,59	0,67
операції з нерухомим майном	0,84	0,89	0,77	0,72	0,69	0,79	0,84	0,72	0,67	0,64	0,15	0,19	0,14	0,12	0,10
професійна, наукова та технічна діяльність	1,27	1,15	1,21	0,99	0,95	0,93	0,94	1,03	0,74	0,71	0,21	0,19	0,26	0,19	0,18
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1,01	1,05	1,02	0,88	0,87	0,95	1,00	0,96	0,79	0,82	0,26	0,27	0,33	0,23	0,15
освіта	1,13	1,18	1,19	0,98	1,04	1,03	1,08	1,09	0,89	0,90	0,36	0,42	0,43	0,40	0,43
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,76	0,76	0,68	0,73	0,83	0,58	0,62	0,54	0,54	0,65	0,18	0,18	0,13	0,15	0,19
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,75	0,61	0,60	0,63	0,67	0,66	0,57	0,55	0,59	0,64	0,20	0,23	0,12	0,21	0,15
надання інших видів послуг	1,13	0,52	0,72	0,82	0,81	0,81	0,41	0,63	0,72	0,69	0,15	0,07	0,13	0,12	0,17

де: Кп – коефіцієнт поточної ліквідності (платоспроможності), визначений як співвідношення оборотних активів до поточних зобов'язань;

Кш – коефіцієнт швидкої ліквідності (співвідношення оборотних активів за виключенням запасів до загального обсягу поточних зобов'язань);

Км – коефіцієнт миттєвої ліквідності (співвідношення грошових коштів та їх еквівалентів до суми поточних зобов'язань).

Джерело: складено авторами на основі [1]

та миттєвої ліквідності – від 0,2 до 0,35. Відповідно з метою аналізу фінансової стійкості вітчизняних підприємств на сучасному етапі їх розвитку використаємо нижні межі відповідних нормативів, тобто розглянемо оптимістичний варіант прогнозу їх фінансової стійкості.

Проте навіть за таких умов лише значення показника швидкої ліквідності в середньому по економіці набуло достатнього рівня, а значення інших показників – суттєво відрізняється від нормативу. Таким чином, забезпеченість капіталу відповідними активами спостерігається лише в короткостроковій перспективі.

Але проблемою є не тільки недостатній рівень значень поточної та миттєвої ліквідності по економіці, але й загальна тенденція до їх зниження. Так за п'ятирічний період наростити поточну платоспроможність змогли підприємства лише двох секторів економіки – «інформація та телекомунікації» та «охорона здоров'я та надання соціальної допомоги», але це частково обумовлено тим, що ці сектори мали найгірші стартові умови в 2012 році й відзначались найнижчими значеннями відповідного показника. В свою чергу миттєву ліквідність змогли наростити також лише два сектори економіки – «освіта» й «надання інших видів послуг». Проте щодо цього показника закономірність того, що найкращу динаміку показника демонструють підприємства з найслабшими чи найсильнішими стартовими позиціями відсутня.

Висновки. Таким чином, необхідно констатувати, що структура капіталу вітчизняних підприємств, а відтак й рівень їх фінансової стійкості в переважній більшості галузей економіки не відповідає нормативам. Так за всіма запропонованими тестами жодна зі сфер економіки країни не відповідає вимогам, тоді як за двома з трьох показників відповідає всього три сектори економіки – «професійна, наукова та технічна діяльність», «діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування»

й «освіта», що ще раз доводить необхідність проведення поглибленого аналізу фінансової стійкості вітчизняного бізнесу.

В свою чергу за показниками, що характеризують забезпеченість капіталу відповідними активами (тобто за показниками, що характеризують ліквідність та платоспроможність) відповідають мінімальним вимогам лише підприємства сфери фінансової та страхової діяльності, що скоріше за все обумовлено жорстокою регламентацією необхідності дотримання відповідного рівня платоспроможності з боку держави, та частково – підприємства сфери освіти.

Відповідно стан фінансової стійкості вітчизняних підприємств є вкрай тяжким й таким, що потребує глибокого аналізу причин його критичного стану та незадовільної динаміки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств: навч. посібн. / О.С. Філімоненков. – К. : Вид-во «Ніка-Центр», 2002. – 359 с.
2. Смірнова Т.О. Фінансова стійкість підприємства / Т.О. Смірнова // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.11. – С. 196-201.
3. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 566 с.
4. Кулик А.В. Проблеми організації та методики аналізу ліквідності і платоспроможності підприємств / А.В. Кулик // Економіко-математичне моделювання соціально-економічних систем : збірник наукових праць МННЦ ІТІС. – 2009. – No 14. – С. 300–332.
5. Чемчикаленко Р.А., Гордієнко А.О. Оцінка стану платоспроможності вітчизняних підприємств / Р.А. Чемчикаленко, А.О. Гордієнко // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2017. – Випуск 5 (10). – С. 108-113.
6. Чемчикаленко Р.А., Майборода О.В., Дьякова Ю.Ю. Напрямки підвищення ефективності оцінки ліквідності та платоспроможності підприємства / Р.А. Чемчикаленко, О.В. Майборода, Ю.Ю. Дьякова // Економіка і суспільство. – 2017. – № 12. – С. 642-648.